

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีจุดประสงค์เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการจัดการของกลุ่มเหมืองฝายในเขตลุ่มน้ำแม่วางจากอดีตถึงปัจจุบันและเพื่อศึกษาผลกระทบจากการจัดการของรัฐต่อองค์กรเหมืองฝายในเขต ลุ่มน้ำแม่วาง โดยทำความเข้าใจกับปรากฏการณ์ของกลุ่มเหมืองฝายในเขตลุ่มน้ำแม่วาง ถึงรูปแบบพัฒนาการและผลกระทบที่เกิดขึ้น เป็น การศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ และผู้วิจัยจึงจำเป็นต้องทำการศึกษาความเข้าใจรูปแบบเหมือง ฝายแบบดั้งเดิมความเป็นมาของชุมชนสังคมรวมทั้งบริบทต่างๆ ทั้งเกิดขึ้นจากอดีตถึงปัจจุบัน รวมทั้งวิถีชีวิตของชุมชน ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาจากเอกสารที่เป็นแนวคิด ทฤษฎี ทางวิชาการที่ เกี่ยวข้อง ประวัติ การสัมภาษณ์ สอบถามและศึกษาชีวิตความเป็นอยู่จริงในชุมชน เพื่อให้ได้ ข้อมูลอย่างละเอียดและครอบคลุม กลุ่มเป้าหมายที่ให้ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ คือกลุ่ม ผู้ใช้น้ำ และคณะกรรมการเหมืองฝาย ได้แก่ นายภิกข พะกำพันธ์ นายทองคำ พรหมมาเย็น นายเจริญ บุญยะ นายสมาน จันทร์แดง นายสมบุญณ์ จันทร์แก้ว จากเหมืองฝายที่ทำการ เกษตรและผู้ที่เคยทำการเกษตร ซึ่งอาศัยอยู่ในชุมชน โดยผู้วิจัยได้เลือกกรณีตัวอย่างจาก 3 เหมืองฝาย ลุ่มน้ำแม่วางใน 11 เหมืองฝาย ได้แก่ ฝายพระนอน ฝายห้วยผึ้ง และฝายขุนคง ซึ่งทั้ง 3 ฝาย อยู่ในเขตพื้นที่ตำบลบ้านกาด อำเภอแม่วาง โดยจะศึกษาถึงรูปแบบต่างๆ ของ ระบบเหมืองฝายและผลกระทบ ที่เกิดขึ้นจากการพัฒนารูปแบบของเหมืองฝายจนกระทั่งเข้าสู่ ระบบชลประทาน ซึ่งผู้วิจัยได้เข้าไปศึกษาชุมชน ร่วมกับชุมชนแบบมีส่วนร่วม และคลุกคลี อยู่ในชุมชนอย่างต่อเนื่องและรวบรวมข้อมูลตามประเด็นที่ศึกษา การเก็บรวบรวมข้อมูลแต่ ละครั้งได้ทำการตรวจสอบข้อมูลไปพร้อมๆ กัน หากข้อมูลยังไม่สมบูรณ์ ผู้วิจัยได้กลับเข้าไป เก็บรวบรวมข้อมูลซ้ำจนได้ข้อมูลที่ครบถ้วนสมบูรณ์ที่สุด เนื่องจากประเด็นที่ผู้วิจัยมุ่งสนใจจะ ศึกษาในลักษณะการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบกลุ่มเหมืองฝายผลกระทบจากการจัดการของ รัฐ ตามความเป็นจริงที่มีอยู่ในบริบทของชุมชน โดยศึกษาทุกแง่มุม เพื่อให้ได้มาซึ่งองค์รวม ของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งกำหนดแนวทางวิธีการดำเนินการวิจัยดังนี้

1. แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา

1.1 ด้านเอกสารทางวิชาการ ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องโดยใช้เป็นกรอบในการศึกษาชุมชน ในลักษณะข้อมูลเบื้องต้นจาก จปฐ.กช. 2 ค ข้อมูลพื้นฐานชุมชนจากองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านกาด ซึ่งผู้วิจัยเคยปฏิบัติงานในพื้นที่อำเภอม่วงสามสิบ ข้อมูลระบบการจัดการน้ำโครงการลุ่มน้ำแม่หวาด จากกรมชลประทาน จังหวัดเชียงใหม่ และข้อมูลการแต่งตั้งคณะกรรมการผู้ใช้น้ำจากเจ้าหน้าที่อำเภอม่วงสามสิบและสันป่าตอง ข้อมูลจากการบันทึกการประชุมของเมืองฝ่ายต่างๆ ซึ่งให้ข้อมูลในเชิงเอกสารและให้สัมภาษณ์ข้อมูลในส่วนที่เกี่ยวข้อง และข้อมูลจากวิทยานิพนธ์ที่รุ่นพี่ๆ ได้ศึกษาไว้เป็นแนวทางในการศึกษา ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลเอกสารและเข้าไปพูดคุยกับผู้มีความรู้และประสบการณ์เพื่อหาข้อมูลเพิ่มเติมจากข้อมูล ที่มีอยู่ และตรวจสอบข้อมูลเอกสารไปด้วย

1.2 ด้านผู้ให้ข้อมูลหลักในชุมชน ได้แก่ กรรมการเมืองฝ่าย กลุ่มผู้ใช้น้ำ ผู้นำอาวุโสและชาวบ้านทั่วไป โดยผู้วิจัยได้รู้จักคุ้นเคย คือ นายมา นันตา ซึ่งเป็นอดีตผู้ใหญ่บ้านของหมู่ที่ 1 ต.บ้านกาด ซึ่งจะเรียกว่าเป็นผู้ช่วยวิจัย ได้เนื่องจากจังหวัดได้โยกย้ายให้ผู้วิจัยให้มาปฏิบัติหน้าที่ อำเภอม่วงสามสิบ ผู้วิจัยจึงเลือกให้นายมา เป็นผู้นำคณบดี คณะกรรมการกลุ่มผู้ใช้น้ำหรือแก่เมืองฝ่ายให้ เป็นผู้ประสานงานในพื้นที่และช่วยให้ข้อมูลกับผู้วิจัย โดย ผู้วิจัยจะให้ให้นายมา นันตา พาเข้าไปพูดคุยแนะนำตัวกับคณะกรรมการทุกเมืองฝ่าย แต่ละแห่ง ผู้วิจัยจึงจัดวิธีการนัดหมาย พูดคุย และเข้าร่วมสังเกตการณ์ในการประชุมสอบถาม คำถามแต่ละข้อที่ผู้วิจัยได้ตั้งประเด็นที่จะศึกษา และได้ใช้ข้อมูลหลายๆ อย่างประกอบกัน เพื่อให้ข้อมูลที่ได้เป็นข้อมูลที่เป็นจริง และครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยผู้วิจัยสร้างความสัมพันธ์อันดีร่วมกับชาวบ้าน โดย ผู้วิจัยถือว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน โดยผู้ให้ข้อมูลหลักในชุมชนจะประกอบด้วยกลุ่มผู้นำอาวุโส กลุ่มผู้ดำเนินการหรือคณะกรรมการ และกลุ่มผู้ได้รับการบริการหรือสมาชิกผู้ใช้น้ำ

2. การศึกษาและสำรวจข้อมูลเบื้องต้นภาคสนาม

ขณะที่ผู้วิจัยอยู่ระหว่างการศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสาร ผู้วิจัยได้ปฏิบัติงานในพื้นที่อำเภอม่วงสามสิบ จากประสบการณ์ ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรน้ำ ทราบข้อมูลในพื้นที่ปฏิบัติงานในอำเภอม่วงสามสิบมีกลุ่มผู้ใช้น้ำ สามารถจัดการบริหารเมืองฝ่ายในเขตลุ่มน้ำวาง จำนวน 11 เมืองฝ่ายในเขตลุ่มน้ำวาง โดยศึกษา กรณี 3 ฝ่ายในเขตพื้นที่ ตำบล

บ้านกาด อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ และผู้วิจัยมีเหตุผลในการคัดเลือกพื้นที่เพื่อทำการวิจัย ดังนี้

1. ฝ่ายนอน, ฝ่ายห้วยผึ้ง, ฝ่ายขุนคอง เป็นฝ่ายที่อยู่ในเขตพื้นที่ตำบลบ้านกาดซึ่งทั้ง 3 ฝ่าย เป็นฝ่ายแบบถาวรขนาดเล็กที่สามารถให้ประโยชน์ต่อพื้นที่เพื่อการเกษตร 4,150 ไร่ ซึ่งได้สร้างขึ้นแทนฝ่ายเดิมที่เป็นฝ่ายไม้ ที่มีปรากฏการณ์ตามประเด็นที่ผู้ศึกษาวิจัยมุ่งที่จะศึกษา ได้แก่ พัฒนาการของรูปแบบการจัดการของกลุ่มผู้ใช้น้ำและผลกระทบจากการจัดของพื้นที่รับน้ำทางการเกษตรในพื้นที่ของตำบลบ้านกาดเป็นส่วนใหญ่
2. การบริหารระบบชลประทานค่อนข้างยากเนื่องจากมีการแบ่งพื้นที่รับน้ำไว้หลายส่วนและแต่ละส่วนจะมีผู้ดูแลรับผิดชอบในการบริหารจัดการโดยเฉพาะอย่างยิ่งพื้นที่รับน้ำที่อยู่ปลายน้ำของแต่ละสายน้ำ
3. มีความขัดแย้งเกี่ยวกับการใช้น้ำ

3. วิธีการและการคัดเลือกเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเลือกใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพและโดยใช้เครื่องมือในการศึกษาหลายอย่างประกอบกัน ทั้งนี้เพื่อให้ได้ข้อมูลและคำตอบที่เป็นความจริงในชุมชนที่ศึกษา ครอบคลุมตามวัตถุประสงค์และเพื่อลดช่องว่างระหว่างผู้วิจัยกับกลุ่มเป้าหมาย ผู้วิจัยใช้วิธีเพื่อให้เกิดความสัมพันธอันดีโดยทำตัวของผู้วิจัยให้เป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ทำให้การเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นไปด้วยดีในขณะทำการศึกษาวิจัย การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือในการวิจัยอันประกอบด้วย

1. ตัวผู้วิจัยเองซึ่งเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่สุดซึ่ง สุภาวดี จันทวานิช (อ้างใน ธีรา หมื่นบาล, 2538, หน้า 46) ได้กล่าวว่า “การเชิงคุณภาพ เป็นการวิจัยที่ใช้คนสัมผัสกับคนโดยตรง”

2. การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ โดยผู้วิจัยได้สร้างแนวคำถามในการสัมภาษณ์พูดคุยแบบไม่เป็นทางการ เนื่องจากผู้วิจัยมีความคุ้นเคยกับชุมชนดังกล่าวมาก่อน จึงได้รับความไว้วางใจและให้ความเป็นกันเองเสมือนหนึ่งว่าผู้วิจัยเป็นคนในชุมชน และผู้วิจัยได้ใช้บรรยากาศของการสัมภาษณ์เป็นไปอย่างง่ายๆ ไม่มีพิธีการและใช้กับการสัมภาษณ์ทุกครั้ง แต่ก็ไม่ทำให้ข้อมูลที่ต้องการขาดหายไปหรือหมดความหมายแต่อย่างใด การที่ผู้วิจัยเลือกแบบสัมภาษณ์ดังกล่าวเป็นเครื่องมือสำคัญ เพื่อต้องการข้อมูลเพื่อนำไปตั้งประเด็นและทราบข้อมูลที่เป็นส่วนรายละเอียดและตรวจสอบข้อมูล โดยผู้ให้ข้อมูลจะเป็นสมาชิกผู้ใช้น้ำและชาวบ้าน ฯลฯ

3. การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ ผู้วิจัยได้ตั้งประเด็นจากการที่พูดคุย สัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางและประเด็นที่สำคัญ ในการวิจัยครั้งนี้ก็เพราะต้องการข้อมูลในระดับลึก ทั้งนี้เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและเป็นจริงมากที่สุด ซึ่งเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่ผู้วิจัยได้ใช้วิธีสัมภาษณ์นี้กับหัวหน้าเมืองฝ่ายแต่ละฝ่าย ได้แก่ นายภิกพ พะกำพันธ์ หัวหน้าเมืองฝ่ายขุนคง นายดวงดี สุริโย หัวหน้าเมืองฝายนอน นายทองคำ พรหมมาเย็น หัวหน้าเมืองฝายห้วยผึ้ง เป็นต้นส่วนผู้อาวุโส นั้น เป็นพ่ออุ้ยใจคำ ตาปัญญา นายมา นันตา ฯลฯ เป็นบุคคล เป้าหมายที่ให้ข้อมูล

4. การบันทึกข้อมูลภาคสนามของผู้วิจัย กระทำโดยผู้วิจัยบันทึกเกี่ยวกับรายละเอียดที่ได้รับจากการสัมภาษณ์ การสังเกตเกี่ยวกับกิจกรรมของชุมชน, สภาพแวดล้อม หรือบริบทที่เกี่ยวข้องในขณะที่ทำการศึกษาโดยขออนุญาตจากกลุ่ม ในการจัดบันทึกข้อมูล โดยผู้วิจัยจะแจ้งให้ชุมชนทราบว่าผู้วิจัยเป็นทั้งผู้ปฏิบัติงาน ร่วมกับชุมชนและ เป็นนักศึกษา

5. การสังเกต ได้ใช้เทคนิคการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และไม่มีส่วนร่วม ควบคู่กันไปตลอดการศึกษาวิจัย โดยจะเข้าร่วมในการประชุมเป็นบางครั้งที่สามารถเข้าร่วม โดยจะมีสมาชิกแจ้งให้ทราบ จากการแวะเยี่ยมบ้านพูดคุย นัดหมาย กลุ่มประชาชน และ สมาชิก

6. การสนทนากลุ่ม เป็นเครื่องมือที่ผู้วิจัยใช้ในการศึกษาวิจัย โดยการ จัดสนทนากลุ่ม คณะกรรมการฝายห้วยผึ้ง, ฝายนอน, ฝายขุนคง, กลุ่มเกษตรกรผู้ใช้น้ำต้นน้ำ กลุ่มเกษตรกรผู้ใช้น้ำระยะกลางน้ำ และกลุ่มเกษตรกรผู้ใช้น้ำปลายน้ำตลอดจน กลุ่ม คณะกรรมการผู้ใช้น้ำทุกกลุ่ม รวมถึงกลุ่มที่ไม่ได้ทำการเกษตรแต่เคยทำการเกษตรการ สนทนากลุ่มผู้วิจัยได้ใช้การตั้งประเด็นของกลุ่มเป็นสิ่งที่กระตุ้นให้สมาชิกกลุ่มได้แสดงความคิดเห็นและทัศนคติอย่างเปิดเผย ในขณะที่สนทนากัน ซึ่งความคิดเห็นของคนหนึ่งในกลุ่มสนทนา สามารถกระตุ้นให้คนอื่น ๆ ต้องการแสดงความคิดเห็นและประสบการณ์ของตนออกมาให้ บุคคลในกลุ่มได้รับรู้และเป็นวิธีการเก็บข้อมูลแต่ละประเด็นไปในตัวด้วย

7. วัสดุอุปกรณ์อื่นๆ ที่ใช้ในการประกอบการวิจัยได้แก่ เครื่องบันทึกเสียง ซึ่งใช้ในการสัมภาษณ์บุคคลและกลุ่มในโอกาสต่าง ๆ รวมถึงกล้องถ่ายรูปเพื่อใช้บันทึก เหตุการณ์สำคัญที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้เข้าไปรวบรวมข้อมูลในชุมชนด้วยตนเองและมีการวางแผนวิธีการดำเนินการรวบรวมข้อมูลไว้เป็นขั้นตอนดังนี้

1. การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน

ผู้วิจัยได้สร้างความคุ้นเคยและเข้าสู่ชุมชนซึ่งผู้วิจัยมีความคุ้นเคยมาก่อนกับประธานเหมืองฝาย ซึ่งมีบทบาทอื่น เช่น เป็นกำนัน, ผู้ใหญ่บ้าน หลังจากนั้นได้นำตัวผู้วิจัยต่อบุคคลอื่นๆ ว่าผู้วิจัยเข้ามาในชุมชนเพื่อวัตถุประสงค์อะไร โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มผู้ใช้น้ำที่มาจาก 3 ฝ่าย, ผู้อาวสุในหมู่บ้าน และกลุ่มเกษตรกรผู้ใช้น้ำ ทำให้ผู้วิจัยสามารถสร้างความสัมพันธ์กับคนในชุมชนได้ประกอบกับผู้วิจัยรับราชการอยู่ในพื้นที่ในชุมชนที่ทำการวิจัยมานานระยะหนึ่งแล้ว จึงทำให้การสร้างความสัมพันธ์กับผู้คนในชุมชนเป็นไปได้โดยง่ายและสะดวก

2. การกำหนดเป้าหมาย

การวิจัยในครั้งนี้ มุ่งที่จะทำความเข้าใจในปรากฏการณ์ทางสังคมในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงรูปแบบ การจัดการของกลุ่มเหมืองฝายในพื้นที่ ตำบลบ้านกาด ซึ่งผู้ที่เกี่ยวข้องจำแนกออกได้ 3 กลุ่มคือ 1. กลุ่มคณะกรรมการ 2. กลุ่มสมาชิกผู้ใช้น้ำ 3. ผู้อาวสุ และเพื่อให้เห็นถึงพัฒนาการของกลุ่ม ผู้วิจัยจึงกำหนดบุคคลและกลุ่มบุคคลที่จะเป็นผู้ให้ข้อมูลจำนวน 3 กลุ่ม เพื่อกำหนดเป็นกรอบในการศึกษาข้อมูล อันจะนำไปสู่การรวบรวมข้อมูลหลากหลายรอบด้าน โดยมีหลักเกณฑ์ในการเลือกตัวบุคคลที่เป็นผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการ ทรัพยากรน้ำมีดังนี้

3. เป็นผู้ที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับการดำเนินการของทั้ง 3 ฝ่าย ใน พื้นที่ ตำบลบ้านกาด ทั้งในอดีตและปัจจุบัน

4. เป็นบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการรับประโยชน์การใช้น้ำจากกลุ่มแม่น้ำวาง

5. เป็นผู้ที่มีบทบาทในการผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ ใน

ส่วนของการจัดการทรัพยากร การจัดการองค์กร การจัดการความขัดแย้งและการมีส่วนร่วมในชุมชน

กลุ่มตัวอย่างได้แก่

กลุ่มผู้นำอาวสุ ภายในชุมชนที่เป็นผู้นำในด้านการปกครอง การจัดการเหมืองฝายในอดีต ซึ่งอาจจะมีส่วนร่วมหรือไม่มีส่วนร่วมเกี่ยวข้องกับองค์กรหรือกลุ่มก็ได้ นายใจคำ ตาปัญญา นายมา นันตา และนายอุ้น จินาผ่อง

กลุ่มผู้ดำเนินการหรือคณะกรรมการ เป็นกลุ่มที่ทำหน้าที่ในการจัดการด้านชลประทานและมีบทบาทตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายจากสมาชิกผู้ใช้น้ำ โดยมีบุคคลหลักๆ เช่น นายภิกขุ พะกะพันธ์ นายดวงดี สุริโย นายเจริญ บุญยะ นายทองคำ พรหมเย็น

กลุ่มผู้ให้บริการหรือสมาชิกผู้ใช้น้ำ เป็นกลุ่มที่มีบทบาทหน้าที่ และมีส่วนร่วมในการจัดการ ซึ่งใช้เวลาในช่วงของปี 42 – 43 ได้แก่กลุ่มผู้ใช้น้ำบ้านใหม่ปางเดิม บ้านกัวแลป่าเป้า ฯลฯ

3. การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม

ในการสังเกตนอกจากสภาพพื้นที่ วิธีชีวิตของคนในชุมชน สิ่งที่สำคัญคือการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรม ได้แก่ การเข้าร่วมประชุม การทำพิธีกรรมทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับเหมืองฝาย การล่องเหมือง การบำรุงรักษาฝาย การจัดทำบัญชี การจัดคนเข้าทำงาน การจัดสมาชิกเข้าทำงาน ตลอดจนการจ่ายค่าตอบแทนแก่คณะกรรมการ การสังเกตแบบมีส่วนร่วมนอกจากจะได้ข้อมูลเชิงประจักษ์ด้วยตนเองแล้ว การสอบถามแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับสมาชิกในกลุ่มทำให้ได้ข้อมูลชัดเจนเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากการผู้วิจัยได้รับการยอมรับและมีความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน ช่วยให้ผู้วิจัยมีข้อมูลที่ชัดเจนจากการที่ผู้ให้ข้อมูลหลายๆ คน รวมถึงผู้นำชุมชน จึงทำให้การตรวจสอบข้อมูลถูกต้องยิ่งขึ้น และผู้วิจัยปฏิบัติเช่นนี้ทุกๆ ครั้งที่เก็บข้อมูล

4. การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก

ในแต่ละครั้งผู้วิจัยจะดำเนินการสัมภาษณ์ จะต้องทำการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นของภาคสนามก่อน แล้วนำข้อมูลมาเปรียบเทียบกับวัตถุประสงค์ของการทำการวิจัยในครั้งนี้ เพื่อตรวจสอบว่าข้อมูลอะไรบ้างที่สามารถ ตอบสนองวัตถุประสงค์ได้ครอบคลุมทั้งหมด หลังจากนั้นจึงได้กำหนดหัวข้อ ที่ใช้ในสัมภาษณ์ ลักษณะสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการและเป็นทางการ หลังจากนั้นจึงทำการพูดคุยกับบุคคลหรือกลุ่มบุคคลต่างๆ ที่ได้กล่าวไว้แล้วในตอนต้น พร้อมทั้งทำการตรวจสอบข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ซ้ำ ในประเด็นเดียวกันด้วยคำถามต่างๆ กับคนอื่นๆ ส่วนใหญ่จะสัมภาษณ์แบบเจาะลึกเป็นรายบุคคล หรือบางครั้งก็สัมภาษณ์แบบเจาะลึกในลักษณะกลุ่ม บางครั้งประเด็นคำถามที่ให้ความรู้ลึกซึ้งก่อให้เกิดการเกิดความคิดเห็นไม่ตรงกันในกลุ่ม เพื่อให้เกิดการประนีประนอมทางความคิด และได้ข้อมูลที่แท้จริง ผู้วิจัยจึงได้นำประเด็นนั้นไปสัมภาษณ์เจาะลึกเป็นรายบุคคล ซึ่งในการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจะให้กับผู้นำ และสัมภาษณ์บุคคลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มและผู้ที่เกี่ยวข้องอื่นๆ เป็นส่วนเสริมเมื่อต้องการข้อมูลเพิ่มเติมหรือใช้ในการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล

5. การสนทนากลุ่ม

ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือสนทนากลุ่มในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ด้วย โดยได้จัดกลุ่มสนทนากับกรรมการแต่ละฝ่าย โดยแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ฝ่าย คือ กลุ่มกรรมการฝ่ายนอน กลุ่มกรรมการฝ่ายห้วยผึ้ง และกรรมการฝ่ายขุนคอง การสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยได้ใช้ประเด็นของกลุ่มในการกระตุ้นให้สมาชิกกลุ่มได้แสดงความคิดเห็น และทัศนคติอย่างเปิดเผยและจริงใจ เช่น ระบบความเชื่อ, การจัดการของคณะกรรมการ ในขณะที่สนทนากัน ความคิดเห็นของคนหนึ่งในกลุ่มสามารถกระตุ้นให้คนอื่น ๆ ในกลุ่มต้องการแสดงออก และพูดคุยเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรน้ำ และความขัดแย้งของการใช้ทรัพยากรน้ำในเขตพื้นที่รับน้ำที่ตนมีพื้นที่ทำการเกษตรอยู่ และในขณะที่สนทนากันนั้นผู้วิจัยจะทำหน้าที่ควบคุม มิให้มีการเสนอความคิดเห็นนอกกรอบประเด็น เครื่องมือนี้ผู้วิจัยได้ใช้ภายหลังจากได้ทำการสัมภาษณ์, สังเกตมาแล้วพอสมควร โดยนำข้อมูลที่ได้รับตอนแรกมาใช้ประโยชน์ในการตั้งประเด็นในการสนทนา

ระยะเวลาที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล หลังจากที่ได้ผู้วิจัยได้วางแผนในการเตรียมการต่างๆ ก่อนที่จะเก็บรวบรวมข้อมูล ดังได้กล่าวไว้แล้วข้างต้น ผู้วิจัยได้เดินทางเข้าไปยังพื้นที่ที่ทำการวิจัยคือพื้นที่ตำบลบ้านกาด ที่รับน้ำจาก 3 ฝ่าย ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้ระยะเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูลประมาณ 2 ปีกว่า คือเริ่มตั้งปี 2542 โดยมีตัวผู้วิจัยเอง และ นายมา นันตา เป็นผู้ช่วยในการแนะนำบุคคลในการเก็บข้อมูลที่เกี่ยวข้อง โดยผู้วิจัยจะรวบรวมข้อมูลและทำการวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปข้อมูลขั้นต้น และกลับเข้าไปในชุมชนเพื่อสำรวจ วิเคราะห์และสรุปข้อมูลอีกครั้งหนึ่ง ทำอยู่เช่นนี้จนถึงขั้นการวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผลขั้นสุดท้าย

โดยผู้วิจัยจะเริ่มศึกษาสภาพทั่วไปของชุมชน ประวัติ ความเป็นมา แหล่งข้อมูลจะเป็นศึกษาข้อมูล สภาพทั่วไปของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการใช้น้ำจากฝ่ายทั้ง 3 ฝ่าย และ 11 หมู่บ้านในเขตลุ่มน้ำแม่วาง ประวัติความเป็นมา ศาสนา ประเพณี บริบทชุมชน ต่อมา จึงได้เริ่มทำการเก็บรวบรวมข้อมูลตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยได้รับความช่วยเหลือและคำแนะนำจากท่านกำนันตำบลบ้านกาด และหัวหน้าเมืองฝ่ายทุกเมืองฝ่าย ซึ่งท่านทั้งหลายได้แนะนำให้รู้จักกับบุคคลต่างๆ ที่มีความเข้าใจหรือเกี่ยวข้องกับ ข้อมูลที่ผู้วิจัยต้องการ และในช่วงปี 2544 ผู้วิจัยได้ใช้เวลาช่วงสุดท้ายนี้เก็บรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมตามประเด็นต่างๆ ที่ได้เก็บข้อมูลไว้แล้วหากไม่ครบตามความต้องการหรือไม่ชัดเจนก็จะตามเก็บข้อมูลในส่วนที่ขาดหายไป ให้ครบตามประเด็นที่ต้องการ

6. การตรวจสอบข้อมูล

ผู้วิจัยได้ให้ความสำคัญกับประเด็นของการวิจัยในครั้งนี้เป็นอย่างมาก ซึ่งข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมมานั้นต้องมีความสมบูรณ์ ครบถ้วน ครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยและสามารถตอบปัญหาของการวิจัยได้ชัดเจนสมบูรณ์ และสอดคล้องกับกรอบแนวคิดในการวิจัยโดยผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบข้อมูลทุกครั้งที่ทำการศึกษาข้อมูล การบันทึกข้อมูลที่รวบรวมได้อย่างเป็นระบบ เพื่อง่ายแก่การตรวจสอบข้อมูล ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบ สามเส้ากล่าวคือ

ด้านวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ใช้ในการสังเกตแบบมีส่วนร่วมในกิจกรรมควบคู่กับการซักถามสัมภาษณ์ หากข้อมูลตรงกันก็จะถือว่าเป็นข้อมูลที่ต้องการตามความเป็นจริงและแยกเป็นหมวดหมู่ตามประเภทและประเด็นที่ศึกษา เพื่อนำไปวิเคราะห์ต่อไป

ด้านข้อมูล ผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบข้อมูลจากแหล่งที่ได้มาซึ่งเป็นบุคคลหลาย ๆ คน แล้วดูว่า ข้อมูลที่ได้มานั้นเหมือนกันหรือไม่ หากข้อมูลที่ได้มานั้นเหมือนกันหรือซ้ำกัน ผู้วิจัยถือว่าข้อมูลนั้นน่าเชื่อถือและเป็นความจริง

7. การวิเคราะห์ข้อมูล

เป็นการวิเคราะห์โดยวิเคราะห์จากข้อมูลเบื้องต้น จากข้อมูลดิบที่เก็บรวบรวมมาโดยใช้วิธีต่างๆ ซึ่งวิเคราะห์ตลอดเวลาที่เก็บข้อมูลทั้งในภาคสนามและข้อมูลที่เป็นเอกสาร จากนั้นก็จะวิเคราะห์ข้อมูลที่ผ่านการวิเคราะห์ในเบื้องต้นมาแล้ว โดยการจัดหมวดหมู่ของข้อมูลก่อนแล้วนำมาวิเคราะห์ข้อมูลเป็นพรรณนา และอธิบายข้อมูลตามกรอบแนวคิดทฤษฎีของการวิจัยเพื่อตอบตามขอบเขตเนื้อหาวัตถุประสงค์ และดำเนินการเขียนตามแบบวิทยานิพนธ์เชิงคุณภาพ